

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНІ ТА СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОСТИТУЦІЇ

Кучанська Л. С.

У статті аналізується суспільно-моральні та криміногенні фактори, що сприяють поширенню в суспільстві такого негативного явища, як проституція. Запропоновано організаційні, профілактичні та інші заходи, спрямовані на мінімізацію діянь, пов'язаних із проституцією, і на формування негативного ставлення до аморальної, асоціальної, протиправної поведінки, на потребу в здоровому і законотворчому способі життя.

Ключові слова: кримінологія, проституція, злочинність, профілактика.

В статье анализируются общественно-нравственные и уголовные факторы, способствующие распространению в обществе такого негативного явления, как проституция. Предложены организационные, профилактические и другие мероприятия, направленные на минимизацию деяний, связанных с проституцией, и на формирование негативного отношения к аморальному, асоциальному, противоправному поведению, на потребность в здоровом и законопослушном образе жизни.

Ключевые слова: кримінологія, проституція, претупність, профілактика.

The article analyzes the socio-moral and criminal factors that contribute to the spread in society of such a negative phenomenon as prostitution. The proposed organizational, preventive and other measures aimed at minimizing actions related to prostitution.

In the theory and practice of criminal law and criminology, scientists distinguish a separate group of criminal acts that violate morality. Among all types of such acts, the most ambiguous and such that is negatively perceived by society is the complex of deviant acts associated with this form of social pathology as prostitution.

The purpose of the article is to highlight, on the basis of empirical data, criminological significant features of prostitution as an object of criminal law influence, social prerequisites of criminalization of crimes related to prostitution, features of formation of a modern concept of counteracting this socially negative phenomenon.

Socio-preventive activities in the fight against all manifestations of prostitution in a broad sense should be aimed at identifying, eliminating and neutralizing the causes and conditions causing various kinds of negative phenomena, including prostitution. At the present stage, it is necessary to include measures to prevent sexual demoralization and increase sexual literacy among the socio-psychological and cultural measures of preventing prostitution; gradual preparation of minors in the family, preschool institutions, schools for future family life, for them to fulfill the social roles of a husband, wife, mother, father; explaining to adolescents and young people the dangerous consequences of prostitution; the creation of a system for identifying persons prone to deviant behavior and carrying out early medical and pedagogical correction on them.

Thus, an effective prophylactic prevention system for prostitution should be aimed at creating a negative attitude towards immoral, asocial, and illegal behavior and at forming a need for a healthy and legal lifestyle. Positive changes in public consciousness are possible under the condition of creating a permanent system of measures of informational, educational, moral and ethical and educational impact.

Key words: criminology, prostitution, crime, prevention.

Постановка проблеми та її актуальність. У теорії і практиці кримінального права та в кримінології вченими виділяється окрема група злочинних діянь, які посягають на моральність. Говорячи про такі злочини, ми маємо на увазі такі суспільно небезпечні діяння (ст. ст. 297-304 КК України), видовим об'єктом яких є моральнісні устої суспільства, що розуміються як сукупність суспільних відносин, які забезпечують певний паритет (узгодження) інтересів суспільства та окремих його членів під час задоволення їхніх потреб та інстинктів на підставі наявних моральнісних норм, принципів і правил поведінки. І в рамках устоїв, які охороняються розділом XII КК України, виділяють три групи суспільних відносин: 1) моральнісні устої, що забезпечують збереження та існування національних, релігійних і загальнолюдських традицій, на які посягають злочини, передбачені ст. ст. 297-299 КК України; 2) моральнісні устої у статевій сфері (ст. ст. 301-303 КК України); 3) моральнісні устої у сфері розвитку неповнолітніх (ч. 2 ст. 299; ст. 300; ч. ч. 2 і 3 ст. 301; ч. 3 ст. 302; ч. 3 ст. 303; ст. 304 КК України) [1, с. 4].

Серед усіх видів таких діянь найбільш неоднозначним і таким, що негативно сприймається суспільством, є комплекс девіантних актів, пов'язаних із такою формою соціальної патології, як проституція, яка є об'єктом нашого кримінально-правового та кримінологічного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з дослідженням проституції як соціально-негативного явища, свого часу були предметом дослідження таких учених, як І.О. Бандурка, Н.Л. Волкова, Л.С. Кучанська, А.В. Ландіна, О.В. Надьон, А.В. Плотнікова, Н.В. Уханова, О. М. Федик, Є.В. Фесенко, Т.А. Шевчук, С.В. Шлик, А.Є. Шпаков, С.С. Яценко та інші. На жаль, відсутність у сучасній кримінальній доктрині України досліджень ефективності кримінально-правового впливу на проституцію не дає можливості достатнього прорахування соціальних процесів, які впливають на суспільну мораль у сфері статевих зносин.

Метою статті є висвітлення на основі емпіричних даних кримінологічно значущих рис проституції як об'єкта кримінально-правового впливу, соціальних передумов криміналізації злочинів, пов'язаних із проституцією, особливостей формування сучасної концепції протидії цьому соціально-негативному явищу.

Виклад основного матеріалу. Проституція (лат. *prostitutio* - віддавання розпусти, обезчещення, осквернення) - професійне задоволення сексуальних потреб клієнтів за винагороду; продаж жінками свого тіла з метою добути засоби до існування [2, с. 148]. До початку ХХ століття суспільство певного мірою мирилося з проституцією як із неминучим соціальним явищем, але шляхом нагляду за відповідною категорією жінок

Кучанська Л. С., 2018

намагалося пом'якшити негативні прояви цього соціального феномена. Нагляд складався з таких елементів: реєстрація проституток; обов'язковий періодичний медичний огляд; проживання зареєстрованих проституток у певних місцях (квартири, будинки); обов'язкове (під страхом примусу і покарання) лікування венеричних захворювань. Для контролю за проституцією та запобігання епідеміям венеричних захворювань у жовтні 1843 року в Петербурзі при медичному департаменті Міністерства внутрішніх справ для експерименту створюється особливий лікарсько-поліцейський комітет. Того ж року за ініціативою міністерства внутрішніх справ проституція була легалізована, а в 1846 році проститутки, які були під наглядом, звільнилися від покарання за зайняття проституцією [3, с. 93].

Зі встановленням радянської влади складна економічна ситуація, негативні наслідки воєнних дій, голод і заперечення християнської моралі більшовиками стали основними причинами зростання проституції в містах України. Якщо в дореволюційний період стримуючим фактором росту аморальності була церква та громада, то з приходом більшовиків з їхньою антирелігійною та гендерною політикою відбулися суттєві зміни у регламентації суспільних відносин. Відповідно, цей фактор став певним каталізатором розвитку проституції, що особливо помітно проявлявся на початок так званої « нової економічної політики ». Саме в цей період через складну соціальну ситуацію, безробіття жінки шукали способи прогодувати себе та своїх дітей [4, с. 94]. У документах НКВС УСРР зазначалося, що рівень проституції зростає не лише серед безробітних і безпритульних жінок, але й серед робітниць, які використовували це заняття як додатковий заробіток [5, с. 71].

Згодом, у умовах радянського режиму, проституція була загнана в підпілля, почали говорити про відсутність проституції, наркоманії та тому подібних соціальних патологій у радянському суспільстві. Професійна проституція активізувалася в СРСР із середини вісімдесятих років ХХ століття, що було зумовлено насамперед загостренням суперечностей між реальним становищем жінки, її потребами та можливістю самореалізації й самовизначення [3, с. 93].

Тут треба зауважити, що кримінально-правова наука та кримінологія ніколи не стояли осторонь від проблем науково-практичного осмислення проституції як негативно-соціального явища. Однак одностайності тут немає, навіть у питанні визначення цього явища точиться певна дискусія. Зокрема, проституцію визначали як надання сексуальних послуг за гроші [6]; як залучення до безладних статевих відносин інших осіб, окрім подружжя, в обмін на негайну оплату грошима чи іншими цінними речами [7]; як здійснення статевих актів за винагороду; як надання жінкою свого тіла за винагороду особам, які шукають задоволення статевого бажання; як сферу знеособлених емоційно, позашлюбних, безладних, здійснюваних за плату статевих стосунків» [8, с. 180]; як діяння, що практикується будь-якою особою (зазвичай жінкою) з використанням власного тіла для статевих стосунків із метою заробітку [9, с. 64]. Присутнє навіть таке розгорнуте формулювання проституції як певної форми позашлюбних статевих відносин, які відрізняються тим, що індивід, стаючи на шлях проституції, постійно, безперечно і привселюдно віддається невизначеній кількості осіб;

рідко без винагороди, яку здебільшого здобуває продажем свого тіла або через інші статеві діяння з цими особами, або взагалі доставляючи їм і задовольняючи їхні статеві збудження, а також провокуючи їх; причому об'єкт проституції внаслідок свого розпусного помислу набуває визначеного постійного типу [10].

Отже, на переконання дослідника проституції А.Ю. Габреляна, основними рисами проституції, які виділяються і в науковій літературі, і в нормативно-правових актах, є такі: по-перше, виникнення між повією і зацікавленою особою статевого акту; по-друге, статевий акт повинен відбуватися на платній основі. Хоча, на думку вченого, з глобальним поширенням Інтернету для надання послуг інтимного характеру не обов'язкова наявність статевих контактів між повією та її клієнтом, тому проституцією треба вважати надання послуг інтимного характеру на платній основі [11, с. 30-31]. З цієї позицією важко погодитися. На нашу думку, на цьому етапі розвитку ІТ-технологій подібні інтернет-послуги є ерзац-варіантом надання сексуальних послуг, хоча й здійснюваних за гроші.

Через це проституція продовжує сприяти поширенню ВІЛ-інфекцій і венеричних хвороб. До цього додаються також проблеми, пов'язані з генофондом, з відтворенням здорового населення, оскільки у жінок, які займаються проституцією, через великий ризик отримати хронічні та венеричні хвороби можуть виникати проблеми з народженням нормальної, здорової дитини. Дуже часто проституція пов'язана з криміналом, наркобізнесом, торгівлею людьми. Останнім часом зростає кількість підлітків, які займаються проституцією, що призводить до деградації молодого покоління.

Зв'язок проституції та злочинності визначається також тим, що ці фактори впливають на формування потреб жінок, характер їхнього спілкування, в кінцевому результаті відбивається на бажаних способах вирішення проблемних і конфліктних ситуацій. Проституція завдає величезної шкоди суспільній моралі, особливо вихованню підростаючого покоління.

Дослідники фіксують сьогодні кризу соціальної сфери через суперечливий вплив основних суб'єктів соціуму (сім'ї, навчального закладу, групи однолітків, засобів масової інформації) насамперед на молодість.

Зважаючи на те, що проституція належить до явищ соціальної патології, наслідки якої є дисфункціональними, вітчизняні дослідники визначають певний комплекс суспільно небезпечних моментів у проституції, а саме:

а) у соціальному аспекті: проституція є паразитичною формою, яка виражається передусім в ухиленні від праці, тобто формою, що створює своєрідний альтернативний спосіб життя, який не передбачає як основну норму трудовий процес (пов'язана з алкоголізмом, наркоманією);

б) у медичному аспекті: поширення венеричних захворювань і СНІДу; жінки, які займаються проституцією, зрештою втрачають своє здоров'я, не можуть бути повноцінними матерями і, відповідно, не можуть народжувати в повноцінних, здорових дітей;

в) у морально-психологічному аспекті: проституція неминуче призводить до втрати справжніх природних, біологічних і психологічних людських якостей, деградації особистості та моральної патології;

г) у правовому аспекті: проституція тісно пов'язана з такими злочинними діями, як крадіжки, розпов-

сюдження порнографії та наркотиків, утримання будинків розпусти, звідництво, залучення до проституції неповнолітніх, хуліганство, зараження венеричними захворюваннями і СНІДом [12, с. 117-118].

Ба більше, сьогодні починають виділяти один із нових видів злочинності - проституційну злочинність як складне негативне соціально-правове і системне явище, виникнення якого зумовлене такою асоціальною поведінкою, як проституція, що становить багатоетапну, багатоаспектну діяльність, в якій задіяна значна кількість осіб, зокрема організаторів, керівників, власників притонів, осіб, які сприяють проституції (водіїв, охоронців, адміністраторів готелів, працівників саун, бань тощо), споживачів таких послуг. Тобто проституційна злочинність - самостійний вид злочинності, який має яскраво виражену специфіку та являє собою сукупність (систему) злочинів, пов'язаних із заняттям проституцією, а так само зумовлених проституцією як криміногенним фактором, що чинить самостійний вплив на злочинність у конкретний проміжок часу і на певній території [13, с. 13-14].

Соціально-профілактична діяльність у боротьбі з усіма проявами проституції в широкому розумінні повинна мати на меті виявлення, усунення і нейтралізацію причин та умов, що спричиняють різного роду негативні явища, зокрема проституцію. Вона являє собою систему соціально-економічних, суспільно-політичних, організаційних, правових і виховних заходів, що проводяться державою та суспільством для того, аби усунути зазначені причини, сприяти формуванню правомірної, високоморальної поведінки громадян. Заходи профілактики соціальних відхилень повинні охоплювати життєдіяльність особи у всіх основних сферах суспільства: економічній, політичній, духовній.

З метою подолання негативних наслідків проституції необхідно проводити ранню профілактику відхилень у поведінці в статевій сфері. Активними суб'єктами профілактичних заходів повинні виступати, перш за все, сім'я і навчальні заклади. До основних напрямів сімейної профілактики треба віднести відновлення ролі сім'ї у формуванні особистості через оздоровлення морально-етичного клімату всередині неї; підвищення рівня виховання в сім'ї; підвищення рівня соціальної захищеності материнства, батьківства, дитинства тощо.

До числа соціально-психологічних і культурних заходів запобігання проституції на сучасному етапі необхідно віднести заходи щодо запобігання статевої деморалізації та підвищення сексуальної грамотності населення; поетапну підготовку неповнолітніх у сім'ї, дошкільних установах, школах до майбутнього сімейного життя, до виконання ними соціальних ролей чоловіка, дружини, матері, батька; роз'яснення підліткам і молоді небезпечних наслідків проституції; створення системи виявлення осіб, схильних до девіантної поведінки, і проведеної щодо них ранньої медико-педагогічної корекції [14, с. 64-65].

Висновки. Отже, ефективна система профілактики проституції повинна бути спрямована на формування негативного ставлення до аморальної, асоціальної, протиправної поведінки і на формування потреби в здоровому і законному способі життя. Позитивні зміни суспільної свідомості можливі за умови створення постійно діючої системи заходів інформаційного, освітнього, морально-етичного та виховного впливу.

Література

1. Кучанська Л.С. Поняття та система злочинів проти моральності у кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Київ, 2007. 20 с.
2. Українська радянська енциклопедія: в 12 т. / За ред. М.П. Бажана. Київ: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1979. 2-е вид. Т. 9. 560 с.
3. Надьон О.В. Проституція: соціальний аспект та кримінальний аналіз. *Право і безпека*. 2005. № 4. Т. 4. С. 92-98.
4. Коханова О.О. Суспільно-політичне становище жінки в радянській Україні. дис... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 / Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2015. 208 с.
5. Суховий В.І. Заходи органів місцевої влади по боротьбі з проституцією на Катеринославщині-Дніпропетровщині у міжвоєнні роки. *Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження*. Дніпропетровськ, 2009. Вип. 9. С. 68-76.
6. Гидденс Э. Социология / Пер. с англ.; науч. ред. В.А. Ядов; общ. ред. Л.С. Гурьевой, Л.Н. Посилевича. М.: «Эдиториал» УРСС, 1999. 703 с.
7. Мінц М.О. Соціологія девіантної поведінки: навч. посібник. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. 244 с.
8. Соціальна робота в Україні: навч. посібник / За заг. ред. І.Д. Звереві, Г.М. Лактіонової. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.
9. Бляшко А. Гигиена проституции и венерических болезней. М.: Издательство: тип. т-ва И.Д. Сытина, 1909. 198 с.
10. Блох И. История проституции. Серия: История нравов / Пер. с нем. СПб.: РИД, 1994. 544 с.
11. Габрелян А.Ю. Проституція в сучасних українських реаліях: Новий погляд на проблему. *Економіка. Фінанси. Право*. 2016. № 12. С. 28-32.
12. Мінченко С.І. Кримінологічна характеристика наркоманії та проституції: сучасний стан і тенденції. *Право України*. 2009. № 9. С. 116-122.
13. Алихаджиева И.С. Преступления, сопряженные с проституцией: проблемы толкования законодательных конструкций, квалификации и эффективного противодействия: монография. М.: «Юрлитинформ», 2010. 438 с.
14. Мінц М.О. Соціологія девіантної поведінки: проституція. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: «Соціологія»*. 2008. Т. 103. Вип. 90. С. 61-65.

Кучанська Л. С.,
кандидат юридичних наук,
завідувач криміналістичної лабораторії
економіко-правового факультету
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова